

széleskörű kísérletezések alapján ki nem puhatoltatnak, az ártéri szigeterdőkben a fűzzel és nyárral való, a gazdálkodás eredményével összhangban sehogy sem álló mesterséges felujtitást be kellene szüntetni és a *Hamernyik* Béla által javasolt erdősítési módot kellene választani. Az előtilalmat fel kellene függeszteni, mivel bebizonyosodott tény, hogy ezen az alapon a természetes felujulás ha nem is hátráltatik, de elő sem segítetik. A sertésekkel és juhokkal való legeltetés addig folytatandó, míg a talaj az önbevetényülésre elő nem készült. Hogy ehhez mennyi idő lesz szükséges, az a legelő állatok számától és a helyi viszonyoktól függő kérdés, miért is a talaj megfelelő előkészítését üzemtervileg meghatározott időhöz fűzni nem lehet.

A pancsovai erdőgondnokság temesszigeti részeiben, Temessziget község legelő-szolgalmával terhelt területekről szerzett tapasztalataim amellet szólnak, hogy a füz- és nyárfiatalos a legelő marha szája alól is kendersűrű módon kél ki. Ezen körülményt latba vetve, nem tartom lényegesnek, hogy a legelő állatok beavatkozása nyomán keletkezett füz- és nyárfiatalos előre pontosan megállapított időtől kezdve tilalmaztassék.

Előadottakkal az ártéri szigeterdők kérdését kimerítve még nem látván, kérem az ártéri szigeterdők felujtásával foglalkozó szaktársakat, hogy az erdősítés terén gyűjtött tapasztalataikat ezen célra vezető eljárás megállapíthatása végett e lapok hasábjain közreadják.

A gerebenes-delibláti homokvidék és az alibunári mocsár középkori adataiból.

Hazánk délvidékein alig elképzelhető rombolást okozott a török invázió. Nem csupán gazdaságilag sujtotta a török hódítás azt a vidéket, hanem különösen magyarságának megsemmisítésével soha helyre nem hozható károsodást okozott államiségünknek is.

Ahol most idegenajku telepések nem is álmodnak magyar elődökről, ott a XV-ik század végéig kimutatható magyar köz-

ségek, a pápai tizedlajstromokban megörökített katolikus egyházak virágoztak és terjedelmes várjóságok intézték a honvédelmet s a magasabb gazdálkodást.

A Gerebenes és Deliblát közt hullámozó homokvidék sem mutatott mindig oly siralmas képet, aminővel a XVIII-ik században megdöntött török uralom itt hagyta. Sőt az alibunári mocsárvidék elvadultsága is ezeknek a szomorú időknek következményeül vehető. Az alábbiakban Csánki Dezső „Magyarország földrajza a Hunyadiak korában“ *) című művéből kívánjuk bemutatni ennek a két vidéknek régi magyarságát és gazdasági értékesítését.

A középkori oklevelek ugyanis Maxond kerület néven foglalják össze úgy látszik a két területet, mely akkoriban sűrűn be lehetett népesítve s a határvédelemnek fontos tényezője vala. Az 1385. évben *Districtus Maxond* néven (Körmendi levéltár, Himfi-család levelei n. 257.) jó említésbe. Majd 1454-ben csak *Maxond* (Letopes Matice Slovenskej. XII. évf., 2. füz., 77. l.) emlékezetes. Ugyanigy ismétlődik 1456-ban. (Müncheni áll. levélt. Ung. Doc., X. 54. Vesd össze 1370: Pesti, Krassó. története. III. 97.) Oláh Miklós esztergomi érseknél *Campus qui Maxons* apellatur. Az 1538-iki térképen *Campus Maxons* olvasható. A Temestorkolat és Dunaközét nevezték tehát ezen a néven. Ennek keleti szárnyán állott *Érsomlyó vagy Erd Somlyó* vár, mely 1343-ban királyi várként ismeretes. 1390-ben Zsigmond király új adományul Perényi Miklósnak adta, de 1392-ben más uradalmakért visszacserélte. 1440-ben I. Ulászló a gúti Ország-családnak adományozta ugyan, de még abban az esztendőben szintén visszacserélte. 1448-ban Hunyadi János kapta, kitől Brankovics despota, a rigómezei veszttelt csatából visszatérő Hunyadiat foglyává tévén, váltságdíjúl Erd-Somlyót is kicsikarta. Ez birta 1451., 1455. és 1458-ban is. Halálával úgy látszik Mátyásra szállt vissza, ki 1472-ben Dóczi Péternek adományozta. Később a vingárti Geréb-család kezén állott, mígnem a török elhatalmasodásával nyoma veszett.

A XVIII. század írói a campus Maxonst Nagybecskerek és Pancsova közé helyezték. Mindebből láthatólag a különböző időkben váltakozólag határolták ezt a földet.

Mikor Zsimond király a bolgár császárnak a török elől mene-

*) Teleky József: Hunyadiak története kiegészítésével. VII. kötet, 119. l.

kült Fruzsini nevű fiát pártfogásba véve a maxondi kerülettel megajándékozta, az bizonyára magában foglalá az u. n. alibunári mocsárral együtt a deliblái homokterületet is.

Az 1686. évben, egyik erdélyi író (idézi Pesti Frigyes, Krassó-megye I. 390—392.) által említett *maczoni* pusztán körülbelül a deliblái homokhalmokat értette az illető.

Ennek területe azonban a török dúlásokkal válhatott csak pusztává, mert 1385-ben ecclesia de *Ilonch* (Körmendi levéltár III. Himfy-család n. 257.) virágzott a mai Ilancsán az alibunári mocsár ÉNy-i szélén. Az 1456-ban Szöllős az Alibunártól ÉNy-ra Ilancsa felé következő mai *Szelleus* előde. Az 1399-ben (Országos levéltár D. I. 8512.) és 1408-ban Pesti Frigyes Krassóm. I. 393 l). említésbe jövő Petre azonos a Torontál m. délkeleti sarkán álló Petrével (Petrovoszello). Az 1375-beli Berche (Pesti Krassó m. tört. II. 38.) az 1385-beli possessio seu terra Berche (Körmendi levéltár, Himfy-család n. 257.) Kevem. földjén Ilancsa mellett feküdvén a mai Dobricza (Torontál m.), előde lehet. Minthogy 1390-ben *Erdsomlyó* faluval Karassofő, Csernolcz, Jabolnok, Váradia és *Vizvár*, 1343-ban Stepkfalva, Harasthowch, Feketevizwar, Neegetelek, possessiones castri regis Ersomlyó jónak említésbe (Pesti Frigyes, Szörénymegye oláh kerületei, 51. lap), tehát a mai *Verecz* közelében lehet azokat keresnünk. Váradja meg is őrizte ősi nevét, Krassofő, a mai Krassovár (Krassova), Jabolnokban a Verecztől délkeletre fekvő Jabukat sejthetjük. Csernolcz a Karasba szakadó czernoveczvölgyi Komoristyénél kereshető. Ugyanott kellett Feketevizvárnak is feküdnie. Ellenben *Haraszthos* a Karas mentén Mercsinától lefelé állhatott *Vizvárral* és Négytelekkel együtt; *Erdsomlyó* várbirtok ily módon a Maxon-föld keleti peremét képezhette a Karas és mellékvízeivel. Ettől északra a *Moravicza* környéke fel a Berzaváig, vagyis a mai Gattajáig a Maxon-föld másik, *Mezösomlyó* vagy *Nagysomlyó* nevű (Mezeusumlów) várbirtok képezése. Ezt Csánky Dezső egész találólag Temes megye *Nagyszemlak* nevű helységével azonosítja; idézett könyve 97. l. Nagyszemlak felett ÉNy-ra a ma Sümegnek nevezett 201 m bazaltkupon állott a *Somlyó* vár. A XIV. és XV. században még Krassó megye törvénykezési helyét is Mezösomlyó képezte. Legrégibb névalak *Mezeusumlów* 1270-ből (Kállay-család levéltára.) és *Mezew-*

somlo (Pápai tizedlajstrom 149. l.). Később *Mezewsomlow*, *Mezousomplou* 1364., 1078., 1425., 1437. stb. Somlou maior 1437. Az 1343., 1370. és 1389. civitasnak, 1424-ben oppidiumnak említik, 1454-ben a király cserében szentmiklósi Pongrácz Jakabnak adta, ki *Comes de Somlou*-nak czimezi ettől fogva magát. Ideszámított még a mai *Bavanyistye* 1412-ben Bálvános-pusztá, 1428-ban Bálvános helység. Ennek a királyi földnek aldunai réveit *Haram*, *Dombo*, *Keve* és Tornistya várak védték. Az 1323-ból (Orsz. levélt. Dl. 2201.) castellanus de Dombo; az 1437 királyi vár összeírásban Castrum, Dombo, Haram és Keve jönnek említésbe. (Archaeol. Közlemények. XII. 115.) Dombo kétségen kívül a mai Dombóvár (Dubovicza).

Keve 1430-ban Castrum nostris(regis) *Couiense* (Kassa város levéltára Kövinek írja) 1458 (Országos levélt. Dl. 15. 239).

Az 1437-iki *Castrum Thornist* (Arch. Közlemények XII. 115.) a mai Pancsova szomszédságát és védelmét képezé. Így 1430-ban villa *Panczal* (Pancsova) prope *Thornistam* (Kállay-család levélt.).

Horom=*Haram* 1483-ban várnagya (Castellanus) ismeretes, 1489-ben kapitány alatt állott Castrum Horom Haram (Pesti, Krassóvm. tört. II. k. 250. U. ő. Eltűnt vármegyék 411.) A ma Ó-Palánka területét foglalta el. Az Uj-Palánkával átellenben emelkedő *Ráma* neve szintén Horom, Haram származéka.

A Csánki Dezső könyvében felsorolt helyrajzi adalékokból kitetszőleg a *Maxon*-föld, az 1686-beli maczoni-pusztá inkább kelet felé szélesedett ki s nyugatra a Berzava torkolatához ékült ki. Eredetileg két királyi uradalmat képeztek: u. m. az *Ér*- vagy *Érd-Somlyó* és *Mező-Somlyó* várbirtokokat. Az oklevelekben megnevezett és bekövetkezett pusztulások daczára megállapítható helynevekből kitetszőleg *Érd-Somlyó* várnagya a *Karas*, valamint ebbe ömlő *Csernoveč* s a többi mellékvíz területét kormányozá. Természetszerűleg ehhez tartozhatott a Karas torkolatánál kezdődő homokvidék, vagyis a gerebenesi és deliblái homokság is. Minthogy pedig az alibunári láp déli pereméről *Szóllós*, *Illancza Pucho* és *Petre* a XIV-ik században virágzó községeknek és egyházaknak vannak megemlítve, világos, hogy az a vidék is az érdsomlyói uradalomhoz tartozott s régibb századokban nem lehetett hasznavehetetlen terület.

Az alibunári mocsártól északra a Berzaváig eső terület Mező-Somlyó várbirtokát képezé s ennek székhelye a török betörések erősödésével Krassó megye törvényhatóságának is menedékhely szolgálhatott.

A törökök az egykori magyar helységeket és a várvédő magyarságot annyira kiirtották, hogy az oklevelekben fel-feltűnő magyar neveknek megfelelő pontokat alig vagyunk képesek meghatározni. Pedig a két királyi váron kívül még 1343-ban *Feketevizvár*, 1390-ben *Vizvár* is emlékeztetéseket, vagyis a vizenyős, mocsaras területek saját mentsvárakkal is rendelkeztek.

Magának a homokvidéknek is meg volt bizonyára a maga sajátos helyi elnevezése, sőt az alibunári vizenyős medence sem igen nélkülözhetette ezt. Mindezt azonban nem is gyaníthatjuk még. De Szöllős, Ilancs, Petre, Barcsa községek a delibláti homok-ság északi peremén világos tanubizonyosságai annak is: hogy az Érdsomlyó várbirtokhoz számítható homokvidék királyi uradalmat képezett a XIV-ik században s azt nagy hihetőséggel erdészeti rendszeresen is gondozták.

A XIV-ik század végén gyakoribbá vált török támadások miatt Zsigmond király a két várbirtokokat egyes hatalmas országnagyoknak volt kénytelen odaadományozni. Ekkor t. i. a határvédelem érdekei nyomultak előtérbe s a gazdasági értékesítés háttérbe szorult. A XV-ik században itt urrá lett török aztán mindent kiirtván, *Maxond* várbirtok s annak centrumául vehető *Maxond* község teljes feledésbe merülván, ma már csak homályosan sejthetjük egykori létezésüket s még fekvésüket is tapogatózva jelölhetjük ki.

—s—r.

